

KUR'ÂN-I KERÎM'DEN AŞR-I ŞERÎF SEÇİMİ VE TİLÂVET ESNASINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Araştırma Makalesi

Mustafa Kara*

Mehmet Çolakoğlu**

Makale Geliş: 01.05.2020

Makale Kabul: 13.06.2020

Öz

Bu makalede, Kur'ân-ı Kerim'den aşr-ı şerif seçimi ve tilâvet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar incelenmektedir. Araştırmanın amacı, aşr-ı şerifin seçim ve hazırlık aşamasından icra safhasına kadar Kur'ân âyetlerinin, tecvîd kurallarına ve lafızların mana inceliklerine riayet edilerek mûsikî eşliğinde nasıl tilâvet olunması gerektiğini ortaya koymaktır. Araştırma literatür taramasına dayanmaktadır. Çalışmanın alt başlıkları şu şekildedir. *i. Kavramsal Çerçeve.* Bu başlık altında aşr-ı şerif, tecvîd, temsil, mûsikî ve tilâvet kavramları ele alınmaktadır. *ii. Aşr-ı Şerif Tilâveti Öncesi Yapılması Gereken Hazırlıklar.* *iii. Aşr-ı Şerif Tilâveti Esnasında Dikkat Edilecek Hususlar.* *iv. Temsîlî Tilâvet.* *v. Kur'ân Tilâveti ve Mûsikî.* Bu başlık altında da Kur'ân âyetlerini mûsikî eşliğinde tilâvet etmenin imkânı, Kur'ân ve Sünnet'teki delilleri ışığında tartışılmaktadır. Netice itibarıyla Kur'ân tilâvetinin insanlık ailesi açısından son derece önemli olduğu, aşr-ı şerif icra etmenin ciddi bir hazırlık gerektirdiği, Kur'ân tilâvetinde tecvîdin vazgeçilmez öneme sahip olduğu, Kur'ân'ı güzel ses ve mûsikî ile okumanın Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından teşvik edildiği, tilâvet esnasında tecvîd kurallarının mûsikîye kurban edilmemesi gerektiği, aşr-ı şerif okuma

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, mustafakara@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5497-1131.

** Doktora Öğrencisi (Sorumlu Yazar), Diyanet İşleri Başkanlığı, Aşıkutlu Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Eğitim Görevlisi, mehmetcolakoglu70@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3666-2623.

Atıf için; Mustafa Kara ve Mehmet Çolakoğlu, "Kur'ân-ı Kerim'den Aşr-ı Şerif Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6, sy. 1 (2020): 101-148, DOI: <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2020.6.1.03>

esnasında Kur'ân'ın mana inceliklerinin ancak temsîlî tilâvetle gerçekleştirilebileceği ve başarılı bir tilâvet için fem-i muhsinin rahle-i tedrisinden geçmek gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Aşr-ı Şerîf, Tilâvet, Tecvîd, Temsîl, Mûsikî.

The Choice of “Asir” from the Qur’an and Matters to be considered during Recitation

Abstract

In this article, the choice of “asir”s from the Qur’an and issues that should be considered during recitation are discussed. The aim of the research is to reveal how the Qur’an verses should be recited musically, in complying with the rules of scrutiny and the meaning of the subtleties in the Qur’an from the stage of selection to the stage of execution. The research is based on literature review. The subheadings of the study are as follows: *i.* Conceptual Framework. Under this heading, the concepts of “aşır”, “tajwed”, “represent”, “music” and “tilawat” are discussed. *ii.* Preparations required before overflow. *iii.* Points to be considered regarding the tilawat. *iv.* Representative Tilawat. *v.* Qur’an Recitation and Music. Under this heading, the possibility of reciting the verses of the Qur’an in music is discussed under the light of the evidence in the Qur’an and Sunnah. It is finally noted that recitation of the Qur’an is extremely important for the benefit of humankind, that it requires serious preparation, the Qur’an must be recited with a beautiful voice and appropriate musicality as it was encouraged by the Prophet Muhammad, that the rules of scrutiny should not be sacrificed for musicality during the recitation, the subtleties of meaning in the Qur’anic verses could be realized only by a representative tilawah, and that it is necessary to have both the proper moral qualities and technical preparation for a successful representation of the verses of the Qur’an.

Keywords: Qur’an, Asir, Tilawat, Tajwed, Represent, Music.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah (cc) tarafından Cebrail (as) aracılığıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v) indirilen,¹ daveti tüm insanlığı kapsayan,² içerdiği mesajları hayata aktaran bilinçli bireylerden müteşekkil imanlı bir toplum tesis etmeyi amaçlayan,³ Arapça dilinde bir kelimedir. Bu mu'ciz kelam, insanlar tarafından okunsun, anlaşılın ve evrensel mesajları hayata aktarılın diye gönderilmiştir. Kur'ân'ın Arapça metnini okumak, manasını anlamak ve evrensel mesajlarını yaşamak, Hz. Peygamber'le (s.a.v) başlamış, onun ashabıyla devam etmiş, kitabet ve müşâfêhe yoluyla da günümüze kadar ulaşmıştır. Bu süreçte Kur'ân, dünyada en çok okunan⁴ ve ezberlenen kitap olmuştur ve sözü edilen vasfını günümüzde de devam ettirmektedir.

İşte bu makalede, zikredilen uğraşın ilk aşamasını oluşturan, Kur'ân'ın Arapça metninin aşr-ı şerîf formatında okunması incelenmekte ve bu doğrultuda “Aşrın seçim ve hazırlık aşamasından icra safhasına kadar Kur'ân âyetleri, tecvîd kurallarına ve lafızların mana inceliklerine riayet edilerek mûsikî eşliğinde nasıl tilâvet olunur?” sorusu cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda makale; “Kavramsal Çerçeve”, “Aşr-ı Şerîf Tilâveti Öncesi Yapılması Gereken Hazırlıklar”, “Aşr-ı Şerîf Tilâveti Esnasında Dikkat Edilecek Hususlar”, “Temsilî Tilâvet” ve “Kur'ân Tilaveti ve Mûsikî” alt başlıklarından oluşmaktadır.

¹ Fussilet 41/2; Câsiye 45/2; Ahkâf 46/2; Hâkka 69/40, 43; Tekvir 81/19-20; vd.

² Sebe' 34/28; Yâsîn 36/69-70; vd.

³ Yûsuf 12/111; Kasas 28/3; vd.

⁴ <https://www.posta.com.tr/dunyada-en-cok-okunan-kitap-kuran-i-kerim-2144149>, erişim: 1 Haziran 2020.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında; *aşr-ı şerîf*, *tecvîd*, *temsîl*, *mûsikî* ve *tilâvet* kavramları üzerinde durmak istiyoruz.

1.1. Aşr-ı Şerîf Kavramı

Aşır kelimesi Arapça'da rakamsal bir ifade olup “on”⁵ anlamına gelmektedir. Terim olarak *aşr-ı şerîf* “Kur’ân-ı Kerîm’in bir cemaat huzurunda sesli olarak okunan ve genellikle orta uzunluktaki on âyet kadar olan bölümlerine Türkler arasında verilen isimdir.”⁶

Kaynaklarda ashâbdan bazılarının Hz. Peygamber’den (s.a.v) on âyet alıp okudukları, bu âyetlerdeki ilim ve amelle ilgili hususları öğrenmedikçe ikinci bir on âyeti almadıkları ve “Biz ilim ile ameli birlikte öğrenirdik”⁷ dedikleri zikredilmektedir. Bu rivayetler, Kur’ân-ı Kerîm’i tilâvet etme ve ezberleme çalışmalarının ilk olarak Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından ashabına öğretildiğini göstermektedir. Bu doğrultuda Hz. Peygamber (s.a.v), sahabeye âyetleri onar onar okuyup öğrenmelerini ve aynı zamanda hükümlerini öğrenmedikçe diğer on âyete geçmemelerini tavsiye etmiştir.

Zamanla her on âyetten oluşan bölüme (**تعشیر**) *ta ‘şîr* denilmiş ve bir aşrın bitip yeni bir aşrın başladığını işaret etmek için her on âyetin sonuna (**عشر**) ‘*aşr* kelimesinin ilk harfi olan **ع** konulmuştur. Mushafların bazılarında ise, **ع** harfinin yerine ‘aşır gülleri veya değişik renklerde âyet gülleri kullanılmıştır.⁸ Kaynaklarda, *ta ‘şirle* ilgili ilk

⁵ Ebu’l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “‘Aşr”, *Lisânü’l-‘Arab*, Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, ts., IX, s.216-222.

⁶ Muhammed Eroğlu, “‘Aşr-ı Şerîf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, IV, s.24.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18: 466.

⁸ Eroğlu, “‘Aşr-ı Şerîf”, IV, s.24; İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991, s.339.

çalışmaların henüz sahâbîler döneminde başladığı görülmektedir.⁹ İşin resmiyet kazanma safhasının ise, Abbasi halifelerinden Me'mûn ya da Haccâc'ın talimatıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.¹⁰ Daha sonraki dönemlerde yazılan Mushaflarda *ta 'şîri* ifade eden ع harfi yaygın olarak kullanılmamıştır. Ancak bir konunun bitip yenisinin başladığını göstermek veya hatimle teravih namazı kıldırانların rükûa gidebilecekleri en uygun yeri belirtmek için (رکوع) *rükû'* kelimesinin sonundaki ع harfinin İslâm beldelerinin bazılarında onun yerine kullanıldığı görülmektedir.¹¹ Türk hattatların bazılarının kaleme aldığı Kur'ân nüshalarındaki bir kısım âyetlerin bitiminde görülen ع harflerinin bu amaçla kullanıldığı, on âyetlik bölüm ölçüsü anlamında *ta 'şîrin* dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Günümüzdeki bazı Kur'ân baskılarında bulunan ع işaretlerinin de değişik sayıda âyetleri kapsadığı görülmektedir. Bu âyetlerin sayısı on olabildiği gibi, beş, dokuz, on iki, on beş¹² de olabilmektedir. Ayrıca ع'dan ع'a bir konu işlendiği gibi¹³ bazen konunun ع'dan önce¹⁴ başladığı ve sonrasında¹⁵ da devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda denilebilir ki, *aşr-ı şerif* için ع'dan ع'a tilâvet etmek uygundur. Ancak bunun kesin bir bağlayıcılığı yoktur; ع harfi, okuyucuya kolaylık sağlamak ve yardımcı olmak için konulmuştur.¹⁶

⁹ Ebû Amr ed-Dânî, *el-Muhkem fî nakti'l-mesâhif*, nşr. İzzet Hasan, Dimaşk: 1960, III, s.14-15.

¹⁰ Bedruddîn Muhammed b. 'Abdullâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî vd., Beyrut: Dâru'l-Hadîs, 1994, I, s.251.

¹¹ Eroğlu, "Aşr-ı Şerif", IV, s.24.

¹² En'âm 6/1-10, 11-20, 31-41, 42-50, 51-55,

¹³ İbrâhîm 14/34-41.

¹⁴ Fussilet 41/33-44.

¹⁵ Ahzâb 33/41-48.

¹⁶ Eroğlu, "Aşr-ı Şerif", IV, s.24; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, s.339.

Cemaatle kılınan namazlardan sonra ya da çeşitli toplantılarda, sûre başlarından veya herhangi bir sûredeki iki ξ arasından ortalama on âyet (kısa âyetlerde daha fazla) uzunluğundaki tilâvetlere genel anlamda *aşır* veya *aşır-ı şerif* tabirleri kullanılmaktadır. Sözü edilen tilâvet, imam tarafından mihrapta gerçekleştirilirse, buna câmi mûsikisinde *mihrâbiye*¹⁷ adı verilir. Bu çerçevede, yatsı namazını müteakiben Bakara sûresinin son iki âyetinin, sabah ve akşam namazlarından sonra da Haşr sûresinin sonundaki üç ayetin *mihrâbiye* olarak tilâvet edilmesi ülkemizde gelenek halini almıştır.¹⁸ Bu uygulamalara Türk beldelerinin dışındaki İslam ülkelerinde rastlamak pek mümkün değildir.¹⁹

1.2. Tecvîd Kavramı

Arapça'da *c-v-d* kök harflerinden türetilmiş olan ve sözlükte “bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, onu süslemek”²⁰ anlamlarına gelen *tecvîd* kelimesi “ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun biçimde harfleri mahreçlerinden çıkarmak, Kur’ân’ı harflerin mahreç ve sıfatlarına riayetle med, kasr, ibtidâ, vakf, vasl gibi tilâvet kurallarına uyarak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim”²¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁷ İbn Manzûr, “Hrb”, III, s.101-102.

¹⁸ Fatih Koca ve Ahmet Hakkı Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları/Câmî Mûsikîsi”, *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, ed. Ahmet Hakkı Turabi, Ankara: Grafiker Yayınları, 2017, s.74.

¹⁹ Eroğlu, “Aşır-ı Şerif”, IV, s.24; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri*, s.339.

²⁰ Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Beyrût: 2007, VII, s.533; İbn Manzûr, “Cvd”, II, s.411-413.

²¹ Ebu'l-Ḥayr Şemsuddîn b. Muḥammed el-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*, nşr. 'Alî Ḥuseyn el-Bevvâb, Riyâd: Mektebetu'l-Ma'ârif, 1985, s.47; Ebu'l-Ḥayr Şemsuddîn b. Muḥammed el-Cezerî, *Şerḥu ṭayyibeti'n-neşr fî'l-kirâ'ât*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000, s.35; Ebu'l-Kâsım Muḥammed b. Muḥibbiddîn en-Nuveyrî, *Şerḥu ṭayyibeti'n-neşr fî'l-kirâ'âti'l-aşr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, I, s.249-251; Abdurrahman Çetin, “Tevcid”, *Türkiye Diyanet*

1.3. Temsîl Kavramı

Arapça'da “benzemek, özümlemek, benzetmek”²² anlamlarındaki *m-s-l* kökünden türeyen *temsîl* “bir kişinin vermiş olduğu yetkiye dayanarak onun adına hareket etme, bir şeyi canlandırma, benzeri ve dengi olduğunu söyleme”²³ manalarına gelmektedir. Kur'ân tilâveti açısından *temsîl*, âyetlerdeki mana inceliklerini ses vurgusu yapmak, ses tonunu alçaltmak ya da yükseltmek suretiyle göstermektir.²⁴

1.4. Mûsikî Kavramı

Mûsikî “kulağa hoş gelen sözler dizisi”²⁵ demektir. Bu kelimeyi İbn Sînâ “birbiriyle uyumlu olup olmadığı yönünden sesleri ve bu sesler arasındaki zaman sürelerini araştıran riyâzî bir ilim,”²⁶ Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir) “çıkardığımız seslerin ölçülü bir zamanda bir usûlün düzenine uyarak hareket edip belirli bir yerde karar kılıp durması ve işitme gücümüze zevk vermesi”,²⁷ Çakır ise “bir duygu, bir düşünce, bir fikir veya olayı, anlatmak amacıyla ölçülü ve ahenkli

Vakfî İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, XL, s.253-254; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Bursa: Emin Yayınları, 2013, s.77-78.

²² Ebu'l-Kâsım Huseyin b. Muhammed Râğib el-İsfehânî, “Msl”, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2011, s.758-760; İbn Manzûr, “Msl”, XIII, s.21-25.

²³ İsfehânî, “Msl”, s.758-760; İbn Manzûr, “Msl”, XIII, s.21-25.

²⁴ Ali Rıza Sağman, *Yeni-İlaveli Sağman Tecvidi*, 5. Baskı, İstanbul: Bahar Yayınları, 1958, s.36.

²⁵ Şükrü Halûk Akalın vd., “Mûsikî”, *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s.1713.

²⁶ Ahmet Hakkı Turabi, *İbn Sîna'nın Kitâbü's-Şifâ'sında Mûsikî*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002, s.31-34.

²⁷ Eugenia Popescu-Judetz, *Prens Dimitrie Cantemir: Türk Musikisi Bestekârı ve Nazariyatçısı*, çev. Selçuk Alimdar, İstanbul: Pan Yayınları, 2000, s.27. Mûsikî konusunda geniş bilgi için bkz. Nuri Özcan ve Yalçın Çetinkaya, “Mûsikî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, XXXI, s.257-261.

seslerin ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatı”²⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Kantemiroğlu’na göre, akıl gücü konuşabilen canlılara mahsus olduğu gibi mûsikî ilmi de akıl sahibi olmanın delilidir ve Allah bu eşsiz hediyeği insandan başka hiçbir mahlûkata bağışlamamıştır.²⁹ Bu ifade, herhangi bir canlı tarafından çıkarılan gelişigüzel seslerin mûsikî olarak değerlendirilemeyeceğini ve mûsikînin bilinçli bir faaliyet olduğunu göstermektedir.

1.5. Tilâvet Kavramı

Arapça’da “okumak, tâbi olmak, izlemek, peşi sıra gitmek, uymak”³⁰ anlamlarındaki *t-l-v* kök harflerinden türetilen *tilâvet* terim olarak “Kur’ân-ı Kerîm’i hem okumak hem de emir ve yasaklarını, teşvik ve uyarılarını hayata geçirmek suretiyle Allah’ın kitabına uymak, Kur’ân’ın manasını anlamak ve gereğince davranmak adına onu tecvîd ve tertîl üzere dikkatlice okumak, Kur’ân’ı takdim ve tehir yapmadan Mushaf’taki tertibe göre okumak”³¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

2. AŞIR-I ŞERÎF TİLÂVETİ ÖNCESİ YAPILMASI GEREKEN HAZIRLIKLAR

Aşır tilâveti öncesi yapılması gereken hazırlıkları şu şekilde sıralamak mümkündür:

²⁸ Ahmet Çakır, *Müziğe Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2009, s.9.

²⁹ Özcan ve Çetinkaya, “Mûsiki”, XXXI, s.257.

³⁰ Isfehânî, “Tlv”, s.167-168; İbn Manzûr, “Tlv”, II, s.48-50.

³¹ Isfehânî, “Tlv”, s.167-168; İbn Manzûr, “Tlv”, II, s.48-50; Muhammed Ali b. Muhammed et-Tehânevî el-Hanefî, *Keşşâfu usulâhâti’l-fünûn ve’l-’ulûm*, thk. Ahmed Hasen, Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-’Imiyye, 1998, I, s.171; Hasan Saîd el-Kermî, *el-Hâdî ilâ luğati’l-’Arab*, Beyrut: 1991, I, s.256; Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, XLI, s.155; Mehmet Okuyan, *Kur’ân Sözlüğü*, 3. Baskı, İstanbul: Düşün Yayınları, 2015, s.178-181.

2.1. Aşr-ı Şerîfin Tespiti

Aşr-ı şerîfi tilâvet etmeden önce yapılması gereken ilk iş, hangi âyetlerin aşır olarak okunacağını tespit etmektir. Bu nedenle aşırın okunacağı programın, yer ve zamanın muhtevasını önceden bilmek gerekmektedir. Bu kapsamda, Kadir gecesinde Bakara sûresi 183-188., Duhân sûresi 1-15. âyetlerin ve Kadr sûresinin tamamının, şehitlerle ilgili bir programda Bakara sûresi 153-157. ve Âl-i 'Imrân sûresi 169-173. âyetlerin, bir ihtidâ merasiminde Âl-i 'Imrân sûresi 15-20. âyetlerin, gençlikle ilgili bir programda Hz. Lokmân'ın (a.s) evladına nasihatlerini içeren Lokmân sûresi 12-19. âyetlerin, yeni doğan çocuğa isim verme merasiminde Tahrîm sûresi 1-7. âyetlerin, sünnet merasiminde Âl-i 'Imrân sûresi 28-34. âyetlerin, hafızlık icazet programında Vâkı'a sûresi 75-96. âyetlerin, düğün merasiminde Nûr sûresi 29-34. ve Şûrâ sûresi 49-53. âyetlerin, asker uğurlama programlarında Hacc sûresi 73-78. âyetlerin, hacı uğurlama merasiminde Bakara sûresi 197-202. âyetlerin, cami açılışı programında Tevbe sûresi 18-22. âyetlerin, ders yılı açılışı merasiminde 'Alak sûresinin tamamının, işyeri açılışı sırasında Bakara sûresi 274-281. âyetlerin ve mezuniyet töreninde Saff sûresi 7-14. âyetlerin okunması uygun düşecektir.³² Böylece ilgili programların anlam ve önemine uygun âyetler seçilmiş ve okunmuş olacaktır.

2.2. Aşr-ı Şerîfin Ezberlenmesi

İcra edilecek programın içeriğine uygun âyetler seçilerek aşır tespit edildikten sonra bu âyetlerin kuvvetli bir şekilde ezberlenmesi gerekir. Ezber iyi olmazsa, okuyucu tedirgin olur ve iyi bir icra

³² Bkz. Mustafa Kara, *Kur'an ve Sünnet Ekseninde Hitâbet ve Meslekî Uygulama*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2020, s.441-457.

gerçekleştiremez. Okuyucu, “doğru mu okuyorum, yanlış mı okuyorum?” telaşı ve heyecanına kapılabilir. Vakf ve ibtidâ yönünden tereddüde düşer. Buna mukabil, kısa bir zaman içerisinde aşr-ı şerîf okunmasına kara verilmişse ve aşrı ezberlemeye yetecek kadar süre de yoksa, -en azından- ilgili âyetlerin beş-on defa yüzüne okunarak göz aşinalığı kazanılması yerinde olacaktır.

2.3. Aşr-ı Şerîfin Meâlinin Bilinmesi

Aşr-ı şerîf olarak okunacak âyetlerin manasına vâkıf olmak, aşrın tilâveti açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden okuyucu, tilâvet ettiği âyetlerin içeriğini bilmek zorundadır. Bu durum ayrıca temsîlî tilâvet açısından da önem arz etmektedir. Zira Kur’ân-ı Kerîm’i tilâvet ederken manasını bilerek okumak, okuyanın ve dolayısıyla dinleyenlerin kalbinde daha fazla tesir bırakır. Nasıl ki, bir şiiri duygulu ve içten okumak, bir türküyü hikâyesini bilerek söylemek ne denli içten ve etkili oluyorsa, aşr-ı şerîfin manasını bilerek ve düşünerek okumak da öyledir. Böyle bir tilâvet, dinleyenleri tefekkür iklimine götürür ve verilmek istenilen mesajın en güzel şekilde gönüllere ulaşmasını sağlar.

2.4. Telaffuzu Zor Kelimelerin Önceden Çalışılması

Ta’lîm esnasında bütün harf ve kelimeler sağlıklı bir şekilde öğrenilse bile tilâvet sırasında bazı harf ve kelimeler aşr-ı şerîfin tilâvet edildiği ortam veya okuyucuda meydana gelen aşırı heyecan gibi birtakım sebeplerden dolayı kolay ve sağlıklı bir şekilde telaffuz edilemeyebilir. Bundan dolayı telaffuzu zor harf ve kelimelerin okuyucu tarafından tilâvet öncesi özellikle çalışılması gerekmektedir. Bu doğrultuda telaffuzu zor olan harf ve sözcüklere şu âyetlerdeki altı çizili kelimeleri örnek vermek mümkündür:

وَتَزُودُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ 33

قَدَّمَ صَدَقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ 34

وَتَقَفَّدَ الطَّيْرَ 35

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ 36

وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ 37

فَتَخَطَّفَهُ الطَّيْرُ 38

Bu ve benzeri âyetlerde geçen telaffuzu zor harf ve kelimeleri tilâvet öncesi sıklıkla çalışarak/tekrar ederek meleke kazanmak gerekir.

2.5. Vakf ve İbtidâ Edilecek Yerlerin Tespiti

Sözlükte “durmak, durdurmak” anlamlarına gelen *vakf*, bir tecvîd terimi olarak “okumaya tekrar başlamak niyetiyle kelime ya da âyetler arasında nefes alacak kadar sesi kesmek”³⁹ demektir. *Vakfın* karşıtı olan ve sözlükte “başlamak, bir şeyi ilk defa yapmak” anlamına gelen *ibtidâ* ise vakfın zıddı olup, “ilk defa okumaya başlamak, *vakftan* sonra tilâvete devam etmek için tekrar başlamak”⁴⁰ demektir.

³³ Bakara 2/197.

³⁴ Yûnus 10/102.

³⁵ Neml 27/20.

³⁶ ‘Ankebût 29/62.

³⁷ Fâtır 35/32.

³⁸ Hacc 22/31.

³⁹ İbnu'l-Cezerî, *Şerhu tayyibeti'n-neşr*, s.43; Aḥmed b. ‘Abdu'l-Kerîm el-Miṣrî el-Uşmûnî, *Menâru'l-Hüdâ fî beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ*, nşr. ‘Abdurrahîm et-Tarhûnî, Kahire: Dâru'l-Ḥadîş, 2008, I, s.23; İbn Manzûr, “Vgf”, XV, s.373-376; Cevherî, “Vgf”, II, s.708-709; Muhammed el-Mekki, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd fî ‘ulmi't-tecvîd*, Mısır: 1349h, s.153; Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1887, III, s.762. *Vakf* konusunda çeşitli örnekler için bkz. Mustafa Kara, *Tecvîd Uygulamalı Kur'ân Eğitimi*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2015, s.102-104.

⁴⁰ İbn Manzûr, “Bde”, XV, s.263-264; Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, I, s.6. *Vakf* ve *ibtidâ* hakkında ayrıca bkz. Abdurrahman Çetin, “Vakf ve İbtidâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, XLII, s.461-463.

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'i düzgün okumayı sağlayan ilim tecvîddir. Bu bağlamda tecvîd ilmi, harflerin mahreç, sıfat ve ses fonetiklerine sadık kalarak, mana karışıklığını önleme adına *vakf* ve *ibtidâ* kurallarına ve tüm tecvîd kaidelerine uyarak Kur'ân okumayı sağlamaktadır.

Vakf ve *ibtidâ*, Kur'ân'ın manasının doğru anlaşılmasıyla alakalı bir konu olduğu için tilâvet esnasında *vakf* ve *ibtidâ* kurallarına uymak oldukça önemlidir. Zira tilâvette mübtedânın haberi, fiilin fâili, muzâfin muzâfun ileyihi, mevsûlun sılası, şartın cevabı zikredilmedikçe söz ve mana tam olmadığından, buralarda *vakf* ve *ibtidâ* yapmak uygun değildir. Güzel bir edebi metinde bile başlanılacak, durulacak ve vurgu yapılacak yerlere dikkat etmemenin, o metni nasıl anlaşılmasız kıldığı bilinen bir gerçektir.

Kıraat âlimleri *vakf* ve *ibtidâ* yerlerinin tayini konusunda farklı kanaatlere sahiptirler. Bu çerçevede bazı âlimler nefesin bitmesini ölçü kabul ederken, bazıları da âyet başlarını esas almaktadırlar.⁴¹ Kur'ân'daki bazı âyetlerin oldukça uzun olması ve her okuyucunun ses ve nefesinin sözü edilen uzun âyetleri tamamlamaya yetmeyeceği düşünüldüğünde, bir mana bütünlüğü içerisinde kelamın tamamlanmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz. Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki, *vakf* ve *ibtidâ*'nın daha uygun yerlerde yapılabilmesi için okuyucunun diyafram nefesini iyi kullanması önem arz etmektedir.

⁴¹ Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed el-Enşârî, *el-Muğşid li telhîsi mâ fi'l-murşid fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, yy.: Dâru'l-Muşhaf, 1985, s.4; Nihat Temel, *Kur'ân Kıraatında Vakıf Ve İbtida*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, s.43.

2.6. Ses Vurgusu, Raf-ı Savt ve Hafd-ı Savt Yapılacak Yerlerin Tespiti

2.6.1. Ses Vurgusu

Sözlükte “konuşma ve okuma sırasında bir hece ya da kelime üzerine diğerlerinden daha farklı olarak yapılan baskı” anlamına gelen *vurgu* terim olarak “konuşma veya okuma esnasında sese kuvvet ve ton vermek”⁴² demektir. Bu kapsamda cümle içerisinde belirtilmek istenen maksadı hangi kelime taşıyorsa, o kelimenin ilk hecesine yapılan baskıya *ses vurgusu* denir. Bir aşr-ı şerifte nerelere vurgu yapılacağı önceden tespit edilmelidir ki vurgu manaya uygun biçimde gerçekleştirilmiş olsun. Bu istikamette kelimenin ilk harfine hafif bir ses vurgusu yapılır ve böylece ilgili kelimenin cümle/âyet içerisindeki önem ve konumu belirgin hale getirilmiş olur.

2.6.2. Raf-ı Savt (Ses Tonunu Yükseltmek)

Lügatte “sesi yükseltmek” manasına gelen *raf-ı savt*, “Kur'ân tilâvetinde hak ve hakikatin açıklandığı, ilahi emir ve yasakların bildirildiği, müjde, mükâfat ve rahmet ifadelerinin dile getirildiği âyetlerin tizle yani yüksek sesle okunması” demektir. *Raf-ı savt* yapılacak yer, âyetin başında, ortasında veya sonunda olabilir.

2.6.3. Hafd-ı Savt (Ses Tonunu Alçaltmak)

Sözlükte “sesi alçaltmak” anlamına gelen *hafd-ı savt*, “Kur'ân tilâvetinde konusu bâtil, tehdit, ibret, duâ, istiğfâr ve tevbe olan âyetlerin okunuşu sırasında ses tonunun pes perdelere indirilmesi yani alçaltılması” demektir.

⁴² Akalın vd., “Vurgu”, s.2490.

Burada kısa bir şekilde değindiğimiz *ses vurgusu*, *raf-ı savt* ve *hafid-ı savt* konuları temsîlî tilâvet başlığı altında örnekleriyle birlikte ele alınacaktır.

Hulâsâ aşr-ı şerîf tilâveti öncesi yapılması gereken hazırlıklar dikkate alındığında, bu işin ciddi hazırlık gerektiren bir uğraş olduğunu söylemek mümkündür.

3. AŞR-I ŞERİF TİLÂVETİ ESNASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

3.1. Tilâvete Uygun Sesle Başlanması

Kur'ân tilâvetine, okuyucunun mûsikî alt yapısı olsun ya da olmasın -genel itibarıyla- konuşma ses perdesiyle başlanmalıdır. Bu durum okuyucuya makamın tiz perdelerine rahat çıkma ve gezinme, tecvîd kaidelerini bozmadan icra edilen makamın özelliklerini gösterebilme, nefesi ayarlama ve sesi yormama gibi kolaylıklar sağlar.

Her okuyucunun kendine has bir ses tonu, rengi ve tınısı vardır. Bu doğrultuda kişi ses özelliklerinin farkında olmalıdır ki kendisine ait bir üslûp oluşturabilsin. Bireyin sesi hangi perdeye uygunsa tilâvete o ses perdesiyle başlamalıdır. Ancak okunacak aşr-ı şerîf nidâ edatıyla veya manası gereği tiz bir sesle giriş yapmayı icap ettiren bir lafızla başlıyorsa, bu durumda konuşma sesinden daha yüksek bir ses tonuyla başlanması daha doğru olacaktır. Bu noktada özellikle riayet edilmesi gereken mesele şudur: Herhangi bir icrada sesinin tamamını kullanmayı adet edinen bir okuyucu, Kur'ân tilâveti sırasında ancak %70-75'ini kullanmalı ve çok yüksek perdelere pek az müracaat etmelidir. Zira sesinin son vüsatını kullanan bir okuyucunun, lahna/hataya düşmesi

kaçınılmaz olur.⁴³ Bu husus ayrıca tilâvet esnasında tecvîd kurallarının sıhhat ve selameti açısından da oldukça önemlidir.

3.2. Tecvîd Kaideleri

Kur'ân-Kerîm'in, tecvîd kaidelerine bağlı olarak kendine has bir tilâvet usûlü (kural ve ölçüsü) vardır ve bu usûl sadece ona aittir. Kur'ân'ın dışında hiçbir Arapça şiir, nesir, duâ, zikir, tesbih, hadîs vb. metin Kur'ân'a has kural ve ölçülerle okunmaz. Kur'ân'ın bu tilâveti, bir ilim ve disipline dayalı olarak öğrenilir ve öğretilir. Dolayısıyla okuyucu keyfi kullanım ve tasarruflardan uzak durmak zorundadır. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'den (s.a.v) Kur'ân'ın okunuşunu öğrenen Müslümanlar, müşâfehe (yüz yüze okuma) yoluyla bu okuyuş tarzını sonraki nesillere aktarmışlardır. Günümüzde de ilgili kural ve kaidelere riayet edilerek Kur'ân-ı Kerîm okunmaya devam edilmektedir.

3.3. Okuyuş Şekli ve Usûlü

Bilindiği üzere Kur'ân âyetleri, *tahkîk*, *tedvîr* ve *hadr* usulleriyle tilâvet edilir. Bu doğrultuda aşr-ı şerîf, *tahkîk* usulüyle okunur. Bir kıraat terimi olarak *tahkîk* “tilâvet esnasında her bir harf ve hareketin hakkını vererek, medleri azami ölçülerde uzatarak, izhar ve şeddeleri vurgulayarak, ğunneleri eksiksiz yaparak okumak”⁴⁴ demektir. *Tahkîk* ile okumaya bazı âlimler *tertil* de derler. Kur'ân tilâvetinde *tertil*, Kur'ân âyetlerini acele etmeden kelimelerin manalarını anlayarak tane tane, sindire sindire okumaktır.⁴⁵ Bu kapsamda *tahkîk* ve *tertili*, Kur'ân'ı okuma konusunda dile meleke kazandırma, lafızları

⁴³ Mehmet Çolakoğlu, *Türk Din Mûsikisi Açısından Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2018, s.96.

⁴⁴ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, *en-Neşr fî kiraati'l- 'aşr*, nşr. Ali Muhammed Debbâ, Mısır: ts., s.158.

⁴⁵ Mekki, *Nihâyetü 'l-kavlî 'l-müfîd* s.16.

kuvvetlendirme ve âyetleri anlama gayesiyle tilâvet gerçekleştirme şeklinde idrak etmek mümkündür. Bütün okuyuş usûllerinde olduğu gibi harfin harekesini sakın kılmak veya sakın olan bir harfe hareke vermek, harfleri birbirine katmak, harflerin sıfatlarına riayet etmemek, tilâvette ifrata kaçmak gibi kusurlardan özellikle sakınılır.⁴⁶

4. TEMSİLÎ TİLÂVET

Daha önce de belirtildiği gibi sözlükte “bir şeyi canlandırmak, özümlemek, benzetmek” manalarına gelen *temsîl* “bir kimsenin vermiş olduğu yetkiye dayanarak onun adına hareket etmek”⁴⁷ demektir. *Temsîlî tilâvet* ise, “Kur’ân âyetlerini manalarına en uygun ses tonu ile okumaktır.”⁴⁸ *Temsîlî tilâvet*, harf ve kelimelerin durumlarını, âyetlerin cümle yapısını ifade eden bir uğraş değil; âyetler okunurken, içerisindeki harf ve kelimelerin mana inceliklerine göre, ses ve mûsikîye bir takım tarz ve tavırlar vermektir.

Tecvit ve kıraat ilmi, Kur’ân-ı Kerim tilâvet edilirken lafızların ve mananın doğru ve hatasız bir şekilde ifade edilmesini ve dinleyicilere aktarılmasını hedef alır. Ancak Kur’ân’da birçok mana harfî yer almaktadır. Bu mana harfleri tilâvetin canlandırılması yönünden önem arz etmektedir. Temsîlî tilâvet bu harflerin okunuşu esnasında sese verilen üslup ve tavırlar ile gerçekleşir. Kâmil bir tilâvet, fesâhat ve belâğatın birlikte ortaya konulmasıyla, -bir başka ifade ile- tilâvetle manayı buluşturmakla mümkündür. Bu çerçevede yapılan tilâvetle mananın zihinlerde canlanması ve ayetlerde geçen konuların

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, s.49; Nuveyrî, *Şerhu tayyibeti'n-neşr*, I, s.246.

⁴⁷ İsfehânî, “Msl”, s.758-760; İbn Manzûr, “Msl”, XIII, s.21-25.

⁴⁸ Sağman, *Sağman Tecvidi*, s.36.

belirgin bir şekilde ortaya çıkması sağlanır.⁴⁹ Zira Kur'ân tilâvetinde fesâhat ve belâgat, ayrılmaz ikilidir.

4.1. Temsîlî Tilâvet Kâideleri

Temsîlî tilâvet kaidelerini *ses vurgusu*, *raf-ı savt* ve *hafd-ı savt* olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

4.1.1. Ses Vurgusu

Kur'ân'ı tilâvet ederken, hem ilâhî hitabın icazına uygun hem de onun manasını aksettirecek bir ses tonu kullanmak gerekir. Ancak ses vurgusu gelişi güzel yapılmaz. Ses vurgusu, âyet içerisinde vurgulanmak istenen manayı hangi kelime ifade ediyorsa, o kelimenin belli hecesine yapılır. Çünkü yerinde yapılan bir ses vurgusu, ibareye ve maksada oldukça kuvvet kazandırırken, yerinde yapılmayan vurgu ters bir mananın ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de şahit olduğumuz, özellikle Arapça bilmeyenlerin, Kur'ân tilâvet ederken içine düştükleri en önemli hatalardan biri tilâvet esnasında mana harflerine yapılan yanlış ses vurgularıdır. Ses vurgusu yapılacak yerleri iyi tayin etmek güzel ve doğru bir tilâvetin şartlarından biridir.⁵⁰

Ses vurgusu âyet içerisindeki kelimelerin manalarını kuvvetlendirmek için yapılır. Vurgu, kelimenin başında uygulanır; ortasında ve -hele hele- sonunda kesinlikle uygulanmaz. Bir kelimenin bitip başka bir kelimenin başladığını ifade etmek için ikinci kelimenin başına hafif bir vurgu yapmak mümkündür. Özellikle nefy, nehy,

⁴⁹ Hayrunnisa Nefes, *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma (29-30. Cüzlerdeki Mâ "م"* Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013, s.3; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, s.465-466; Remzi Ateşyürek, *Kur'ân Tilâvetinde Tecvîd ve Temsîl*, Samsun: Etüt Yayınları, 2013, s.296-298.

⁵⁰ Nefes, *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma*, s.3.

istifhâm, istisna, te'kid, harf-i cer, zamir, ism-i işaret, nida harfi gibi manayı kuvvetlendirecek harf ve edatlara vurgu yapılır.

Bir âyetin temsîlî tilâveti esnasında ses vurgusu yapılacak yer/yerler, manayı öne çıkaran harf veya kelimelerin âyet içerisindeki konumuna göre farklılık arz eder. Bu bağlamda, ses vurgusu sırasında dikkat edilecek yerleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- *Birinci sözcüğün son harfi ile ikinci sözcüğün ilk harfi aynı ise,*

Misal: **إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلْ**, **فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ** Bu durumda ikinci kelimeyi birinciden ayırmak ve telaffuzda kolaylık sağlamak için ikinci kelimenin ilk harfine ses vurgusu yapılır.

- *İkinci kelimenin ilk harfi birinci kelimenin son harfinden farklı ise,*

Misal: **وَأَيَّاكَ نَسْتَعِينُ**, **أَيَّاكَ نَعْبُدُ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ** Bu durumda ikinci kelimenin başına kelimenin başladığını anlatmak için biraz fazla vurgu yapılır.

- *İkinci kelime sakin ve beyniyye sıfatlı olursa,*

Misal: **وَبِالْوَالِدَيْنِ**, **جَاءِ الْحَقِّ** Bu durumda ses vurgusu sakin harfe yapılır.

- *Sakin harf rihvet sıfatlı olursa,*

Misal: **يَا أَدَمُ اسْكُنْ**, **من أثار السجود** Bu durumda ses vurgusu sakin harften sonraki harfe yapılır.

- *Sakin harf şiddet sıfatlı ise,*

Misal: **قُلْ ادْعُوا اللَّهَ**, **أَوِاطِفِ** Bu durumda ses vurgusu bir sonraki harfe yapılır.

- *İlk kelimenin son harfi sakin, ikinci kelime harekeli bir harfle başlarsa,*

Misal: **وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ** Bu durumda ikinci kelimeye hafif bir ses vurgusu yapılır.

- *Kelimenin ilk harfî, kelimenin aslî harflerinden harekeli bir harf ise,*

Misal: **صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ** Bu durumda kelimenin ilk harfine hafif bir ses vurgusu yapılır.

- *Vasıl hemzesiyle başlayan ve devamındaki harfî sakin olan kelimenin önüne bir harf dâhil olursa,*

Misal: **يَالْبُرِّ يَا الْحَقِّ** Bu durumda dâhil olan harfe veya kelimenin başındaki sakin harfe hafif vurgu yapılır.

- *Harekeli bir harfle başlayan bir kelimenin önüne bir harf dâhil olursa,*

Misal: **بِئْتَابِهِ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ لِكُلِّ شَيْءٍ** Bu durumda dâhil olan harfe hafif bir vurgu yapılırken, asıl kelimenin ilk harfine müstakil olduğu ortaya çıksın diye biraz daha fazla vurgu yapılır.

- *Harekeli bir harfle başlayan bir kelimenin önüne birden fazla harf dâhil olursa,*

Misal: **عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ** Bu durumda dâhil olan harflere vurgu yapıldığı gibi kelimelerin başına da vurgu yapılabilir.

- *Kelimedede te'kîd edatı varsa,*

Misal: **لَيَقُولَنَّ اللَّهُ , فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ** Bu durumlarda te'kîd edatları vurgulu okunur.

- *Kelimedede hususiyet ifade eden ۛ lâm varsa*

Misal: **لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ** Bu durumda ۛ lâm harfine daha kuvvetli bir ses vurgusu yapılır.

- *Âyette لا bulunursa,*

Misal: **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , لَا اِكْرَاهِ , لَا خَوْفَ , إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ** Bu durumlarda; isim ve fiillere dâhil olan لا lâ vurgulu okunur. Bu kapsamda, -sırasıyla- fiile dâhil olan لا vurgulu, nefy ifade eden لا biraz

daha vurgulu, tebrîe anlamındaki لا ondan daha vurgulu, tebrîe manasındaki لا'dan sonra istisna edatı gelirse en kuvvetli biçimde vurgulu okunur.

- *Âyette nâfiye veya istifhâmiyye ifade eden ما bulunursa,*

Kur'ân'da nâfiye, istifhâmiyye ve mevsûle olmak üzere üç şekilde bulunan ما mâ, nâfiye ve istifhâmiyye ifade ettiği yerlerde vurgulu, mevsûle ifade ettiği yerlerde vurgusuz okunur.

Misal: وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ , مَا هَذَا الْبَشْرَ . Bu durumda nâfiye ifade eder ve vurgulu okunur.

Misal: مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ , وَمَا آذْرِيكَ مَا هِيَ . Bu durumda istifhâmiyye ifade eder ve vurgulu okunur.

Misal: مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ “Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir.”⁵¹ Bu âyette geçen ما kelimeleri ism-i mevsûldür. İsm-i mevsûl olan ما üzerinde vurgu yapılmaz. Zira ما kelimelerine vurgu yapılarak okunursa, âyetin ilgili kısmının anlamı: “Sizin sahip olduklarınız tükenmez, Allah’ın katındakiler ise bâki değildir.” şeklini alması muhtemeldir.

- *Âyette nasb edatı varsa,*

Misal: وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا أَنْ يُوصَلَ , لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ , لِيُنْزِلَ اللَّهُ الْبُرْ . Bu durumlarda nasb edatları vurgulu okunur.

- *Âyette şart edatı varsa,*

Misal: إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ , إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ . Bu durumlarda şart edatları vurgulu okunur.

⁵¹ Nahl 16/96.

Misal: إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ , إِنَّ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ Bu örneklerde olduğu gibi إِنَّ *in* edatı istisna edatı ile birlikte gelirse, daha vurgulu okunur.

- *Âyette soru harfi veya edatı varsa, Misal:*

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ , فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مَعَ خَلْقِهِ , إِلَمْ تَرَ كَيْفَ , أَنْزَلْنَاهُمْ هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ

فَأَمَّا مَنْ طَغَى , وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ , فَبِأَيِّ آلَاءِ , وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نَصَبْتُ , وَأَمَّا مَنْ خَافَ

Bu durumlarda soru harf ve edatları vurgulu okunur.

- *Âyette istisna edatı varsa,*

Misal: وَأَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ Bu durumlarda istisna edatları daha vurgulu okunur. وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ Bu örneklerde olduğu gibi إِلَّا *illâ* edatı nefyden sonra gelirse, hem kendisinde hem de onu takip eden kelimelerde vurgu daha kuvvetli uygulanır.

- *Âyette harf-i cer bulunursa,*

Misal: وَيَأْتِيَوْمَ الْآخِرِ , فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ , إِلَى اللَّهِ , عَنْكُمْ , مِنْكُمْ Bu durumlarda harf-i cerlere kuvvetli ses vurgusu yapılır; kendilerinden sonraki kelimelerde ise vurgu hafiftir.

- *Âyette zamir bulunursa,*

Misal: الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ , إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ , ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ إِنَّكَ أَنْتَ Bu durumlarda muttasıl zamirler vurgulu, munfasıl zamirler biraz daha vurgulu okunur.

- *Âyette nidâ harfi bulunursa,*

Misal: يَا , وَأَمْتَارُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ , يَا أَيُّهَا النَّاسُ , يَا آدَمَ , يَا هَارُونَ وَيَقُولُ الْكَافِرُ , قَالَتْ يَا وَيْلَتَا أَلَدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا , يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ , أَيُّهَا الْمُدْتَرِكُ يَا لَيْتِي كُنْتُ ثَرَابًا Bu durumlarda, nidâ harfleri üzerinde ünlemi anlatacak

bir sesle vurgu yapılıır. رَبِّ اغْفِرْ لِي , رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا , رَبِّ اغْفِرْ لِي gibi nidâ harfleri mukadder olursa, vurgu münâdâ üzerinde yapılıır.⁵²

4.1.2. Raf-ı Savt (Ses Tonunu Yükseltmek)

Raf-ı savt, Kur'ân tilâvetinde hak ve hakikatin açıklandığı, ilahi emir ve yasakların bildirildiği, müjde, mükâfat ve rahmet ifadelerinin dile getirildiği âyetleri ses perdesini yükselterek yani tiz bir sesle okumaktır. Özellikle nidâ harfiyle başlayan âyetler, müjde, mükâfat, rahmet, emir ve yasak bildiren, hak ve hakikati konu edinen âyetler yüksek bir sesle okunur. Şayet aşr-ı şerîf böyle âyetlerle başlıyorsa, tilâvete alçak sesle girilmesi uygun olmaz. Diğer taraftan ses yükseltilecek yer, âyetin başında ise tatlı bir şekilde meyan yapılması, ortasında veya sonunda ise duruma göre sesin ayarlanması gerekir. *Raf-ı savt* gerektiren tilâvette yüksek ses perdesi kullanımı bazen âyetin bir bölümünde, bazen tamamında, bazen de birkaç âyette olabilmektedir.

Kur'ân âyetlerinin tilâveti sırasında *raf-ı savt* yapılması yani sesin yüksek perdelere çıkarılması gereken çok sayıda misal vardır. Ancak biz burada maksadı ifade edecek kadarıyla yetinmek istiyoruz. Bu çerçevede, şu türden âyetlerde *raf-ı savt* yapmak mümkündür:

- *Îlâhî Emir ve Yasakların Yer Aldığı Âyetlerde*

Misal: وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ “Bilmediğin şeyin ardına düşme!”⁵³

Bu âyet, yüksek bir sesle okunmalıdır. Çünkü âyette, herhangi bir konuda kesin bir bilgi sahibi olmadan hüküm verilmemesi emredilmektedir.

⁵² *Ses vurgusu* konusunda daha fazla misal için bkz. Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, s.465-474; Ateşyürek, *Kur'ân Tilâvetinde Tecvîd ve Temsîl*, s.298-311; Sağman, *Sağman Tecvidi*, s.36-39; Alican Dağdeviren, “Kur'ân Tilâvetinde Temsîl”, *Ekev Akademi Dergisi*, 12/35, (2008), s.49-62.

⁵³ İsrâ' 17/36.

Misal: **فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا** “Onlara (ana-babana) ‘öf!’ bile deme! Onları azarlama! Onlara güzel söz söyle!”⁵⁴
Bu âyette de *raf-ı savt* yapılmalıdır. Zira âyette ana-babaya kötü davranılması yasaklanmakta, dolayısıyla iyi davranılması emredilmektedir.

- *Hak ve Hakikate Vurgu Yapan Âyetlerde*

Misal: **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ** “İşte kendisinde şüphe olmayan kitap budur!”⁵⁵ Bu âyet, Kur'ân-ı Kerîm'in asla şüphe içermediğini ilan etmesi hasebiyle yüksek bir ses perdesiyle okunmalıdır.

Misal: **اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ ... وَلَا يَنُودُهُ حِفْظُهُمَا** “Allah (ki) O'ndan başka hiçbir ilah yoktur; mutlak diridir; hayatı elinde tutandır. Kendisini ne uyuklama tutar ne de uyku. Göklerde ve yerdekilerin hepsi sadece O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaata edebilir ki!? Onların önlerindeki de arkalarındaki de bilir. (Hiç kimse) O'nun (bildirmeyi) dilediklerinin dışında ilminden hiçbir şeyi kuşatamaz (tastamam bilemez). O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır (kaplamıştır). Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir; büyüktür.”⁵⁶ *Âyete'l-Kürsî* olarak da bilinen bu âyette *raf-ı savt* yapılmalıdır. Zira bu âyet, Yüce Allah'ın (cc) varlığını, birliğini, büyüklüğünü ve kudretini ifade eden en büyük hakikatleri dile getirmektedir.

- *Müjde, Mükâfat ve Rahmet İçeren Âyetlerde*

Misal: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَوَسَّلُوا بِالَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ فَقُولُوا لَهُ سَلَامًا** “Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan razı,

⁵⁴ İsrâ' 17/23.

⁵⁵ Bakara 2/2.

⁵⁶ Bakara 2/255.

O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir!”⁵⁷ Bu âyetlerde *raf-ı savt* yapılmalıdır. Çünkü ilgili âyetler, Yüce Allah’tan (cc) bir lütuf, müjde, armağan ve mükâfat bildirmekte, bağışlanma ve merhamet içermektedir.

Misal: *إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهِونَ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرْزَاقِ مُتْكِونُونَ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ سَلَامًا قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ* “O gün cennetlikler safa sürmekle meşguldürler. Kendileri ve eşleri gölgelik yerlerde, tahtlarına kurulacaklar. Orada onlar için her tür meyve vardır ve bütün istekleri yerine getirilir. Engin merhamet sahibi Rabden gelen söz şu olacak: ‘Selâm size!”⁵⁸ Bu âyetlerde *raf-ı savt* yapılmalıdır. Zira bu âyetler, cennet ehlinin ahirette elde edeceği mükâfatlardan söz etmektedir.⁵⁹

4.1.3. Hafd-ı Savt (Ses Tonunu Alçaltmak)

Hafd-ı savt, Kur’ân tilâvetinde konusu bâtil, tehdit, ibret, duâ, istiğfâr ve tevbe olan âyetlerin okunuşu esnasında ses tonunu pes perdelere indirmek yani alçaltmaktır. *Hafd-ı savt*, sesi ton ve perde olarak hafifletmekle yapılır ve böylece tilâvet esnasında yergi, kötüleme, duâ ve niyaz gibi duygular sesi alçaltarak belirtilir. *Hafd-ı savt* gerektiren tilâvette alçak ses perdesi kullanımı bazen âyetin bir bölümünde, bazen tamamında, bazen de birkaç âyette olabilmektedir.

Kur’ân âyetlerinin tilâveti sırasında *hafd-ı savt* yapılması yani sesin pes perdelere indirilmesi gereken çok sayıda misal vardır. Ancak

⁵⁷ Fecr 89/27-30.

⁵⁸ Yâsîn 36/55-58.

⁵⁹ *Raf-ı savt* konusunda daha fazla misal için bkz. Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri*, s.465-474; Ateşyürek, *Kur’ân Tilâvetinde Tecvid ve Temsil*, s.298-311; Sağman, *Sağman Tecvidi*, s.36-39; Dağdeviren, *Kur’ân Tilâvetinde Temsil*, s.49-62.

biz burada meramı ifade edecek kadar örnekle yetinmek istiyoruz. Bu çerçevede, şu türden âyetlerde *hafd-ı savt* yapmak mümkündür:

- *Zem ve Bâtıl Sözler İfade Eden Âyetlerde*

Misal: *إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا* “Sizler, büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz.”⁶⁰ Bu âyet tilâvet olunurken *hafd-ı savt* yapmak gerekir. Çünkü âyette müşrikler, Hz. Peygamber’i (s.a.v) büyüden dolayı aklî melekelerini kaybetmiş, bundan dolayı da tuhaf sözler söyleyen bir insan olarak nitelendirip zemmetmektedirler.

Misal: *أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ* “Ben (de) yaşatır ve öldürürüm!”⁶¹ Âyetin bu kısmı, Hz. İbrahim (a.s) ile tartışmaya giren Nemrud’un bâtil ve asılsız ifadesini konu edindiği için alçak sesle okunur.

- *Duâ, Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetlerde*

Misal: *رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ... أَنْتَ مَوْلَانَا فَاتَّصِرْنَا عَلَى الْكَافِرِينَ* “Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize kendisine gücümüzün yetmediği şeyler yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!”⁶² Âyetin bu kısmında, mü’minlerin içten duâlarına yer verildiği için *hafd-ı savt* yapılır. Duâ ve yakarış, tevazu ve huşu içerisinde yapılır. Bu nedenle yüksek perdeden bağırlılıp çağırılarak duâ ve niyazda bulunulması doğru gözükmemektedir.

Misal: *رَبَّنَا آخِرْنَا إِلَىٰ آجَلٍ قَرِيبٍ نُنِجُكَ دَعْوَتِكَ وَنَتَّبِعُ الرَّسُولَ* “Rabbimiz! Yakın bir süreye kadar bizi ertele (bize süre ver) de senin davetine

⁶⁰ Furkân 25/8.

⁶¹ Bakara 2/258.

⁶² Bakara 2/286.

uyalım ve elçilere tâbi olalım!”⁶³ Âyetin bu kısmı, kendilerini ölümsüz gören ve ölmeyeceklerine dair yemin eden zalimlerin, Yüce Allah’ın (cc) katından gelen bir musibetle karşılaştıkları sıradaki pişmanlık ve yakarışlarını ele aldığı için *hafd-ı savt* ile okunmalıdır.

- *İnananların ve Meleklerin Bazı İsteklerinin İfade Edildiği Âyetlerde*

Misal: “وَأَذَّ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى” “Rabbim bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.”⁶⁴ Âyetin bu kısmını, Hz. İbrahim’in (a.s), Yüce Allah’tan (cc) ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesi talebini konu edindiği için *hafd-ı savt* ile okunması gerekir. Aksi takdirde ilâhî hükümlerle ilgili olarak şüphe, tereddüt ya da eleştiri ihtimali hâsıl olabilir.

Misal: “قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ” “Onlar: ‘Yeryüzünde fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı (insanı) mı halife görevlendiriyorsun?’ demişlerdi.”⁶⁵ Âyetin bu bölümü, alçak sesle okunmalıdır. Çünkü muhteva, insanoğlunun yaratılışı esnasında meleklerin sözlerini içermektedir. Bu çeşit âyetlerin hafif ve alçak bir sesle okunması, Kur’ân’â ve onun sahibi olan Yüce Allah’a (cc) saygı ve hürmetin gereğidir. Bu içerikteki âyetleri yüksek bir ses tonu ile tilâvet etmek, Yüce Allah’a (cc) karşı hürmetsizlik sayılabilir.

- *Hz. Peygamber’e İkaz Niteliği Taşıyan Âyetlerde*

Kur’ân’daki bazı âyetlerde Hz. Peygamber’in (s.a.v) davranışlarıyla alakalı uyarılar söz konusudur. Bu tür âyetlerin, *hafd-ı*

⁶³ İbrâhîm 14/44.

⁶⁴ Bakara 2/260.

⁶⁵ Bakara 2/30.

savt ile okunması gerekir. Bu bağlamda şu örnekleri vermek mümkündür:

Misal: عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَّبِعَنَّ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَافِرِينَ

“Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancılara bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?”⁶⁶ Bu âyet, Tebük seferine katılmayan münafıklar hakkında nazil olmuştur. Burada Hz. Peygamber’in (s.a.v), münafıklar hakkında âyet nazil oluncaya kadar beklemeyip onlara izin vermesi hasebiyle Yüce Allah (cc) tarafından yumuşak bir üslûpla ikaz edilmesi söz konusudur ve bu yüzden ilgili âyet alçak bir ses tonu ile tilâvet edilmelidir.

Misal: عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ... كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ

“Görme engelli biri ona geldi diye, yüzünü ekşitti ve arkasını döndü. (Ey Peygamber,) o (azgın Mekkeli) nin arınacağını, yani gerçeği hatırlayıp bunun ona fayda vereceğini sana bildirecek ne olabilir ki! Kendini (hiçbir şeye) muhtaç görmeyen bu kişiyle ilgili olarak sen ona yöneliyorsun. Oysa onun temizlenip arınmamasından sen sorumlu değilsin. Fakat (Allah’a) saygı ile koşarak sana gelenle ilgilenmiyorsun. Hayır, (hayır; bu davranış doğru değil). Muhakkak ki bunlar (gerçeğin) hatırlatılmasıdır ve dileyen ondan (Kur’ân’dan) gerçeği hatırlar.”⁶⁷ Bu âyetlerde Hz. Peygamber’in görme engelli sahâbe Abdullah İbn Ümmü Mektûm’a değil de diğer muhatabına öncelik vermesi uyarıya konu olmaktadır. Bu nedenle söz konusu âyetlerin *hafd-ı savt* ile okunması daha yerinde olacaktır.⁶⁸

⁶⁶ Tevbe 9/43.

⁶⁷ ‘Abese 80/1-12.

⁶⁸ *Hafd-ı savt* konusunda daha fazla misal için bkz. Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri*, s.465-474; Ateşyürek, *Kur’ân Tilâvetinde Tecvid ve Temsil*, s.298-311; Sağman, *Sağman Tecvidi*, s.36-39; Dağdeviren, *Kur’ân Tilâvetinde Temsil*, s.49-62; Çolakoğlu, *Kur’ân-ı Kerim Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*, s.75-80.

5. KUR'ÂN TİLAVETİ VE MÛSİKÎ

Tilâvet “Kur’ân-ı Kerîm’i hem okumak hem de emir ve yasaklarını, teşvik ve uyarılarını hayata geçirmek suretiyle Allah’ın kitabına uymak, Kur’ân’ın manasını anlamak ve gereğince davranmak üzere onu tecvîd ve tertîl üzere dikkatlice okumak”⁶⁹ demektir. Bu tanımdan tilâvetin, Kur’ân âyetlerini -adeta yaşıyormuşçasına- kalbin derinliklerinden gelen etkileyici bir sadâ ile gerçekleştirilen temsîl ağırlıklı bir okuma biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’i güzel bir şekilde okunması ve onun manasının anlaşılması sadedinde kıraat kavramına nazaran tertîl kavramının, ona nazaran da tilâvet kavramının daha açıklayıcı bir özelliği olduğu ortaya çıkmaktadır.⁷⁰ Bu kapsamda, özellikle câmi mûsikîsinde vazgeçilmez öneme sahip mihrabiye ve değişik zaman ve mekânlarda icra edilen aşr-ı şerîflerin okuma biçimi tilâvettir.

5.1. İlk Dönem Kur’ân Tilâvetinde Mûsikî

İnsanlara iki cihan saâdeti bahşeden Kur’ân-ı Kerîm’in hem metin hem de ilâhî mesaj olarak Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından muhataplara etkin bir biçimde ulaştırılabilmesi adına, onun tilâvetinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinin katkısı elbette çok büyüktür. Bu kapsamda, Kur’ân’ın kendi bünyesindeki fitrî mûsikîye ilaveten, onun lahutî bir eda ile ve çeşitli makamlarla süslenerek tilâvet edilmesi, hem ilâhî mesajın ruhuna daha uygun düşecek hem de muhataplarınca daha fazla hüsn-ü kabul görmesine vesile olacaktır.⁷¹

⁶⁹ Isfehâni, “Tlv”, s.167-168; İbn Manzûr, “Tlv”, II, s.48-50; Tehânevî, *Keşşâf*, I, s.171; Kermî, *el-Hâdî*, I, s.256.

⁷⁰ Çolakoğlu, *Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*, s.26-27.

⁷¹ Necdet Çağır, “Kur’ân Kıraatında Mûsikî”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s.327.

Râcî ve Farukî, İslâm'da mûsikîyi *hendese-i savt* (ses sanatı) adı altında ele almaktadırlar ve Kur'ân ayetlerinin, İslâm kültürü içerisindeki ses sanatlarının özelliklerinin belirlenmesinde en önemli role sahip olduğunu dile getirmektedirler. Buradan hareketle, söz konusu âyetlerin -bir yönüyle- ses sanatındaki estetik ifadenin ilk timsali olduklarını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, İslâmiyet'in ilk dönemlerinde mûsikî, -dini bir olgu olarak- Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, ezan, bayram salatları, tekbir ve tehliller olarak ortaya çıkmıştır.⁷²

Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile tilâvet edilmesinin en önemli delili, Kur'ân'ın bizzat kendi üslûbu ve fonetik yapısıdır. Zira Kur'ân'ın fonetik yapısı, onun ilâhî beste formunda nazil olduğuna da işaret etmektedir.⁷³ Ayrıca insanın mûsikî ile yapılan tilâvetten haz alması ve Kur'ân'ın indirildiği toplumun, mûsikî, şiir ve edebiyatla iç içe olması diğer nedenlerdir.⁷⁴

Hadis-i şerîflerde de zikredildiği üzere⁷⁵ Kur'ân, inmeye başladığı ilk andan itibaren mûsikî ile bütünleşmiş ve böylece Hz. Peygamber (s.a.v) ve hulafâ-i râşidîn döneminde mûsikî farklı bir boyut kazanmıştır. Bu çerçevede, İslâm'ın ilk dönemindeki mûsikî, nefislere

⁷² İsmail Râcî el-Farukî ve Louis Lamia el-Farukî, *İslam Kültür Atlası*, trc. Mustafa Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1999, s.18; Ahmet Hakkı Turabi, “İlk Dönem İslam Dünyasındaki Müsikî Çalışmaları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13-15, (1997), s.229.

⁷³ Müsikî, notalar ve Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde uygulanan tecvit kurallarının birbiriyle uyumu hakkında bkz. Hatice Şahin Aynur, “Hafız İlhan Tok Hocaefendi, Hayatı ve Kur'ân Eğitim Metodolojisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, (2015), s.112.

⁷⁴ Şevki Dayf, *eş-Şi'r ve'l-ğına fi'l-Medîne ve Mekke li-asri Beni Ümeyye*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1976, s.40-41; Ömer Aslan, “Kur'ân Tilâvetinde Müsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlmî Mecmuası*, 5, (2006), 78.

⁷⁵ Buhârî, “Tevhîd”, 32, 44; “Tefsîru Sûre-i Nisâ”, 9; “Fezâilü'l-Kur'ân”, 19, 31, 33, 35; “Ezân”, 102; Müslim, “Salât”, 177; “Müsâfirîn”, 247, 232-236; Ebû Dâvûd, “İlm”, 13; “Vitr”, 20; Tirmizî, “Tefsîr”, 5; “Fezâilü'l-Kur'ân”, 17; “Menâkıb”, 55; İbn Mâce, “İkâmet”, 10, 176; Neseî, “İftitâh”, 83.

tesir eden ve güzel seslerle okunan Kur'ân-ı Kerîm şeklinde ortaya çıkmış; içindeki fitrî mûsikî ile beraber Kur'ân'ın bu etkileyici tilâveti gayr-i müslimlerde bile hayranlık uyandırmıştır.⁷⁶

Dahası bizzat Hz. Peygamber (s.a.v), Kur'ân'ın güzel bir ses ve teğannî ile okunmasını tavsiye etmiştir. Bu bağlamda şu hadîs-i şerîf dikkat çekicidir: “Kim, Kur'ân'ı teğannî yaparak (güzel sesle okumaya gayret etmezse) bizden değildir.”⁷⁷ Hadîs'te geçen *teğannî* kelimesi âlimlerce farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu çerçevede ilgili kelimeyi İbn Esîr, “tilâveti hüzünlü ve dokunaklı kılınmak”;⁷⁸ İmâm Şâfi ve Aliyyü'l-Kârî, “sesi Kur'ân ile güzelleştirip süslemek, sesi dokunaklı hale getirmek, sese hüzün katmak”;⁷⁹ İbn Hacer de “hüzün, mânevî zenginlik”⁸⁰ biçiminde anlamışlardır.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v) “Kur'ân'ı sesinizle güzelleştiriniz. Zira güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırır.”⁸¹ tavsiyesi söz konusudur. Hadîste geçen “Kur'ân” kelimesinden maksadın onun tilâveti olduğu ifade edilmekte ve bu doğrultuda, güzel bir sesle Kur'ân'ın tilâvetinin gerçekleştirilmesi için sesin terbiye edilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁸² Hatta Aliyyü'l-Kârî, Kur'ân'ın sesle güzelleştirilmesini emir telakki etmektedir.⁸³

⁷⁶ Turabi, “İlk Dönem İslam Dünyasındaki Mûsikî Çalışmaları”, s.229.

⁷⁷ Buhârî, “Tevhîd, 44; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 20; İbn Mâce, “İkâmet”, 176.

⁷⁸ Ebû's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Câmi 'u'l-usûl min ehâdîsi'r-Rasûl*, nşr. 'Abdulkâdir el-Arnaût, Beyrût: Dâru'l-Hulvânî, 1969-1972, II, s.455.

⁷⁹ Ebu'l-Hasen Nûruddîn 'Alî el-Mollâ Aliyyü'l-Kârî, *Mirâkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbîh*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2002, IV, s.1497.

⁸⁰ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, III, s.232-233.

⁸¹ İbn Mâce, “İkâmet”, 176; Nesâî “Salât” 83; Ebû Dâvud, “Salât” 355.

⁸² Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, IV, s.433-434.

⁸³ Aliyyü'l-Kârî, *Mirâkâtü'l-Mefâtîh*, IV, s.1501.

Hz. Peygamber (s.a.v) ve bazı sahabenin çok güzel bir sadâ ile Kur'ân okuduklarına dair sahih rivayetler mevcuttur. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Hz. Peygamber (s.a.v), Abdullah İbn Mes'ûd'a (ra) hitaben: “Bana Kur'ân oku! Ben Kur'ân'ı başkasından dinlemekten çok hoşlanırım”⁸⁴ buyurmuştur.
- Ebû Hureyre (ra) Hz. Peygamber'i (s.a.v): “Allah (cc), güzel sesli bir peygamberin, Kur'ân'ı tegannî ile yüksek sesle okumasından hoşnut olduğu kadar hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır”⁸⁵ buyururken işittiğini söylemiştir.
- Hz. Peygamber (s.a.v) Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye (ra) hitaben: “Şüphesiz Dâvûd'a verilen güzel seslerden bir nağme de sana verilmiştir. Dün gece senin okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin”⁸⁶ buyurmuştur.
- Berâ b. Âzib (ra) ifade etmektedir: “Peygamber'i (s.a.v) yatsı namazında وَالرَّيْثُونَ وَاللَّيْنِ sûresini okurken dinledim. Ondan daha güzel sesli bir kimse işitmedim.”⁸⁷

İşte bu ve benzeri hadîsler, mûsikînin Kur'ân'ın içerisinde ve ondan ayrılmaz bir parça, onun makam ve mûsikî ile tilâvet edilmesinin meşru olduğunun ve Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından teşvik edildiğinin delilleridir.

⁸⁴ Buhârî, “Tefsîru Sûre-i Nisâ”, 9; “Fezâilü'l-Kur'ân”, 33, 35; Müslim, “Müsâfirîn”, 247; Ebû Dâvûd, “İlm”, 13; Tirmizî, “Tefsîr”, 5.

⁸⁵ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 19; “Tevhîd”, 32; Müslim, “Müsâfirîn”, 232-234; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 20; Tirmizî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 17; Neseî, “İftitâh”, 83.

⁸⁶ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 31; Müslim, “Müsâfirîn”, 235-236; Tirmizî, “Menâkıb”, 55; Neseî, “İftitâh”, 83; İbn Mâce, “İkâmet”, 176.

⁸⁷ Buhârî, “Ezân”, 102; Müslim, “Salât”, 177; İbn Mâce, “İkâmet”, 10.

Kur'ân'ı, hicrî ikinci asırda mûsikî ile ilk okuyan kişinin Abdullah b. Ebî Bekre olduğu bildirilmektedir. O, Kur'ân-ı Kerîm'i hüznü bir tavrıyla, ancak şarkıya benzetmeden okurdu. Daha sonra bu tavrı, torunu Abdullah b. Ömer kendisinden öğrenmiş ve yaygınlaştırmıştır. Bu tavrı "İbn Ömer Tilâveti" olarak meşhur olmuştur. Buna benzer bir tavırda Kur'ân okuyan Said el-Allaf'ın kıraati de Abbâsî Halîfesi Harun Reşîd'in hoşuna gitmiş ve kendisi onu himayesine almıştır. Bundan dolayı ona *kâri-u emîri'l-mü'minîn* (hükümdarın okuyucusu) denilmiştir.⁸⁸

Kaynaklarda Kur'ân'ın ilk olarak Abdullah b. Ebî Bekre tarafından güzel ses ve makamla okunduğu ifade edilse de yukarıda zikrettiğimiz hadisler bu işin daha ilk andan itibaren Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashâb tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Öte yandan Kur'ân tilâvetinin makamla okunmasının hicri ikinci asırdan sonra başlamış olduğu görüşünden hareket edilecek olursa, konuyla ilgili zikri geçen hadîslerin hiçbir anlam ve değeri kalmayacaktır. Çünkü gerek Hz. Peygamber (s.a.v) gerekse ashab-ı kiram güzel bir sesle ve makamla Kur'ân tilâvet edenleri methetmişlerdir.⁸⁹ Dolayısıyla Kur'ân'ın mûsikî ve makamla tilâvetinin ilk kez hicrî ikinci asırda başladığı görüşünü, diğer ilimlerin tedvininde olduğu gibi teknik olarak bu meselenin ilk defa ele alındığı dönem olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

⁸⁸ Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, Kahire: el-Hey'etü'l-Mişriyyetü'l-Âmme, 1992, s.533; Muhammed Tayyip Okıç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kıraati*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963, s.19.

⁸⁹ Aslan, "*Kur'ân Tilâvetinde Mûsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi*", s.86-87.

5.2. Profan Mûsikî Melodileriyle Kur'ân Tilâveti

Profan mûsikî, Türk müziğinde sözlü mûsikînin bir alt çeşidi olup, lâdinî/dindışı mûsikî şeklinde anlaşılmaktadır.⁹⁰ Bu doğrultuda Kur'ân'ın dinî ya da lâdinî mûsikî ile tilâvet edilip edilemeyeceği konusu geçmişten günümüze kadar tartışılmış ve bu hususta farklı kanaatler ortaya konulmuştur. Bu kanaatlerin zuhur etmesinde M. Tayyip Okiç'in İbn Kuteybe'den naklettiği şu gelişmelerin etkili olduğu görülmektedir:

Aradan zaman geçtikçe çeşitli ülke ve şehirlerde revaç bulmuş okuyucular, Kur'ân kıraatini mahalli nağmelere benzeterek tilâvetin ahengini bozmuşlar ve adeta şarkı ve gazel tavrına benzetmişlerdir. İslamiyet'te bu türlü kıraate asla cevaz verilmemiştir. Misal; el-Haytam, *أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ* “Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiye el koymakta olan bir kral vardı.”⁹¹ âyetini bilinen bir şarkının melodisiyle okuyan ilk kişi olmuştur. Onun dışında Eban b. Tağlib, İbn A'yun ve diğer bazı kimseler, Kur'ân kıraatini profan şarkı melodilerine benzetmişlerdir. Bunlar arasında özellikle Muhammed Sa'd et-Tirmizî, şarkıların melodilerini olduğu gibi, tilâvetine tatbik etmiştir.⁹²

Anlaşılan odur ki, daha ilk zamanlarda Kur'ân'ın tilâvet tavrı bozulmaya başlamış, okuyucular gerekli ehemmiyeti göstermemiş, tam

⁹⁰ Nuri Özcan, “Dinî Mûsiki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, IX, s.359-360.

⁹¹ Kehf 18/79.

⁹² İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s.533; Okiç, *Kur'ân-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati*, s.20.

tersine kendilerinin ve belki de bazı dinleyicilerin arzu ve heveslerine uygun bir tavırla Kur'ân tilâvet etme yolunu tutmuşlardır.⁹³

Unutmamak gerekir ki, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde mûsikî amaç değil, onu layık-ı veçhile okuyabilmek için araçtır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Sesinizi güzelleştirmek suretiyle Kur'ân okuyuşunuzu süsleyiniz"⁹⁴ hadisinin sırrı burada gizli olsa gerektir.⁹⁵ Bu kapsamda dikkat çekilecek çağdaş problemlerden birisi de Kur'ân-ı Kerîm'i antifoni⁹⁶ ve responsoryum⁹⁷ tavrılarıyla okumanın mümkün olabileceği iddialarıdır. Antifonik stil bir kilise tarzı olmakla birlikte iki koronun karşılıklı ve münavebeli okumasını içermektedir. Responsoryum ise yine bir kilise tarzı olarak rahip ile koro arasında cevaplı okumayı ifade etmektedir. Bunun karşılıklı konuşmaya dayalı Kur'ân metinlerinde uygulanabileceği düşünülmektedir. Oysa kilise usûlü bu tarzların Kur'ân metnine uygulanması, usûl açısından ciddi problemlere sebep olacağı gibi bu durum, kilise ruhunu da tilâvet mekânına taşıyacaktır. Ayrıca bu, Kur'ân'a hidâyet ve nasihat kitabından ziyade tiyatro ya da görsel ve işitsel amaçlı bir sanat

⁹³ Çolakoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavr ve Üslûp*, s.72.

⁹⁴ İbn Mâce, "İkâmet", 176.

⁹⁵ Koca ve Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", s.74.

⁹⁶ *Antifoni* (antiphony), Yunanca *anti* (karşılık) ve *phone* (ses) kelimelerinin birleşiminden oluşur ve eski Grek dilinde "şarkıya karşı şarkı" anlamına gelir. (Mahmut Ragıp Gazimihal, *Mûsikî Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961, s.15; Necdet Çağıl, *Kur'ân Belâgati ve Fonetîği Yönünden Kıraatler*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012, s.132).

⁹⁷ *Responsoryum*, korobaşı (şantör) ile koro arasında "cevaplaşmalı okuma" esasına dayanan ve gerçekte sinagog ve kiliseye özgü olan bir icra tarzıdır. (Dom Anselm Hughes, *Early Medieval Music Up to 1300*, London: Oxford University Press, 1954, s.2; Çağıl, *Kur'ân Belâgati ve Fonetîği Yönünden Kıraatler*, s.133).

gösterisinin senaryo metni muamelesi yapılmasına sebep olacağı için uygulanması sakıncalıdır.⁹⁸

Konu bağlamında temsîlî tilâvetin önemli isimlerinden Ali Rıza Sağman'ın şu ifadeleri dikkat çekicidir:

Tilâvet, Kur'ân âyetlerini irad şekillerinden biridir. Bu şeklin özünde mûsikî vardır. Öyle ki, mûsikîsiz tilâvet mümkün değildir. Binaenaleyh, ifrata düşmemek ve suiistimal etmemek şartıyla mûsikî tilâvetin eczâ-i mürekkibesinden/birleşik parçalarındandır. Hz. Peygamber (s.a.v) hadîslerinde Kur'ân'ın nağme ile okunmasını tavsiye ve emir buyurmaktadır. Tilâvette nağme ve makamdan korkulmaz. Korkulacak şey nağme yapmayı bilmeyip hataya düşmektir.⁹⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevasında fitrî bir mûsikî olduğu malumdur. Bu kapsamda, tilâvetle mûsikînin cem edilmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira lafız ve mana bütünlüğü içerisinde insan fitratına uygun tilâvetin bu olduğunu düşünüyoruz. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, mûsikî nağmelerinin, tecvîd kaidelerini ve Kur'ân'a has tilâvet tavrını bozmamasıdır.

Haddizatında mûsikî ile tilâvetin tartışılıyor olmasının asıl sebebi, ilk olarak Emeviler ve Abbasilerde ortaya çıkan nahoş okuyuş ve tavırların, daha sonraki dönemlerde çeşitli ülkelerde ve ülkemizde de aynı şekilde sürdürülmüş olmasıdır. Tabîî olarak Kur'ân'ın üslûbu, ritmik yapısı, ses-anlam ilişkisi ve okuyanın icra esnasındaki psikolojik durumu, tabîî olarak Kur'ân tilâvetinde mûsikîyi kaçınılmaz kılmaktadır.¹⁰⁰ Bu doğrultuda Yazır'ın şu ifadeleri önem arz

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Şahin Aynur, *Başat Değerlerin Vahyi Kaynakları*, Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2020, s.140- 141.

⁹⁹ Sağman, *Sağman Tecvidi*, s.43-44.

¹⁰⁰ Şahin Aynur, “Hafız İlhan Tok Hocaefendi”, s.112; Çolakoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm*

etmektedir: “Şeriat istiyor ki; Kur’ân okunurken ses güzelleştirilsin, makamla okunsun, ancak ifadenin metnini bozup manayı unutturarak kuru sesli fâsıkların beste ve nağmeleriyle değil. Yeter ki sözlerin tecvîdini ve fasihliğini bozmadan mana ve belâğatının inceliklerini duyurarak şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir sadâ ile okunsun.”¹⁰¹ Bu ifadelerden de anlaşılmalıdır ki, Kur’ân-ı Kerîm’i güzel bir ses ve mûsikî ile tecvîd kaidelerine riayet ederek okumak herkes tarafından arzu edilen ve kabul gören bir durumdur. Aksi takdirde tecvîd kaidelerini bozarak, şarkı söyler gibi gereksiz nağmelerle yapılan bir okuyuş kesinlikle câiz değildir.

5.3. Tecvîd, Temsîl Ve Mûsikî Bağlamında Aşr-ı Şerîf Tilaveti

Kur’ân’ın tilâvet sürecine dâhil olan üç etken; tecvîd, temsîl ve mûsikîdir. Ancak burada asıl olan tecvîddir. Temsîl, manayı ortaya koyma adına oldukça önemlidir. Mûsikî ise, tilâvetin Kur’ân’ın muhatapları üzerindeki etkisi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle Kur’ân’ı mûsikî ile okuma adına tecvîdi ve manayı bir tarafa bırakmak, helal kabul edilen bir şeyin harama dönüşmesine zemin hazırlayabilir. Hatta yapılan yanlışlar, ibadetlerin ifsadına bile yol açabilir. Dolayısıyla mûsikî ile Kur’ân okumak demek, ses ve nağmelerin kontrolsüz bir şekilde kullanılması değil, tecvîd ve temsile göre ayarlanması demektir. Sonuçta tilâvet olunan metin, Yüce Allah’ın (cc) insanlar okusunlar, anlasınlar ve evrensel mesajlarını hayat

Tilâvetinde Tavır ve Üslûp, s.73.

¹⁰¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Basımı, 2016, VI, s.353-354.

rehberine dönüştürsünler diye Hz. Peygamber'e (s.a.v) indirdiği ilâhî mesaj olan Kur'ân'dır.

Bu çerçevede, mûsikî ile Kur'ân tilâvetinde özellikle şu hususlara dikkat etmek gerekir:

- Kur'ân tilâvetinde mûsikînin amaç değil, araç olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bu nedenle mûsikî, kesinlikle tecvîd ve temsîlin önüne geçirilmemelidir.
- Medd-i tabîi ve medd-i ıvazları nağme yapma çabasıyla bir elif miktarından fazla uzatmak doğru değildir.
- Nağme yapmak için uzatma süresi daha uzun olan medd-i 'âriz, medd-i lâzım, meddi muttasıl, medd-i munfasıl ve medd-i lîn gibi tecvîd kaidelerini kullanılması, bunların vacip ve caiz olan ölçülerine riayet edilmesi daha yerinde olacaktır.
- Kur'ân tilâvetinde dudak ta'limine dikkat edilmelidir. Dudak ta'limi, Kur'ân tilâvetinin estetiğidir ve özellikle idğâm, dudak ihfâsı, iklâb gibi bazı tecvîd kaidelerinin uygulanışı sırasında meydana gelen dudak hareketlerinin göze hitap eden bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Bu doğrultuda, dudak ta'limi denilince akla و vâv harfi ve ُ ötre harekesi gelir. Zira diğer harf ve harekelerde dudaklar tabii halindedir.
- Tilâvette harflerin mahreçlerinin hakkı verilmelidir. Özellikle de hem telaffuzu zor hem de mahreç ve sıfatları itibarıyla birbirine uzak olan harfler yan yana geldiklerinde buna daha fazla dikkat etmek gerekir.
- Tilâvette, şeddeli م ve ن'un yanı sıra ihfâ, iklâb, idğâm-ı misleyn me'al ğunne, idğâm-ı şemsiye me'al ğunne ve dudak ihfâsını

uygularken bir buçuk harf miktarı olan tutma süresine riayet edilerek nağme yapılabilir.

- Tilâvette, cezmlî ve (م ve ؤ dışında) şeddeli harflerde nağme yapılmamalıdır.
- Tilâvet, her haliyle Kur'ân'a yakışan bir üslûp ve huşu içerisinde icra edilmelidir.¹⁰²
- Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, her milletin mûsikî kültürü ve zevki çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak, din dışı mûsikî nağmeleri ve yöresel şarkı, türkü melodilerinin tilâvete aktarılmamasına dikkat edilmelidir. Bu kapsamda Kur'ân, lafızların tecvîd ve fesâhâtını bozmadan, temsilî tilâvete dikkat edilerek ve belâğatının inceliklerini hissettirerek âhenkli bir şekilde, güzel bir ses ile mûsikî eşliğinde değişik makamlarla irticalen ve usulsüz olarak okunabilmektedir.¹⁰³
- Kur'ân tilâvetinde şu makamlar kullanılır, şu makamlar kullanılmaz gibi bir ayırım yapmak pek doğru değilse de câmi mûsikisinde kullanılan makamlar dikkate alınarak, özellikle mevlîd bölümleri icra edilirken kullanılan makamları tercih etmek yerinde olacaktır. Bu çerçevede sabâ, hicâz, rast, uşşak, segâh, hüzzam, hüseyinî makamları sıklıkla kullanılırken, bunlara ilaveten, teravih namazı tertibinde kullanılan nevâ, ısfahan, bestenigâr, eviç, acemaşiran makamlarının yanı sıra nihavend, bayati, Irak, mahur, düğâh, müstear, nikriz, suzinak, ferahfeza, hicazkâr, acem ve kürdi makamlarını da kullanmak

¹⁰² Behlül Düzenli, *Kur'ân-ı Kerîm'den Aşr-ı Şerîfler*, İstanbul: Tahlil Yayınları, 2011, s.15.

¹⁰³ Koca ve Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", s.73-74.

mümkündür. Kaldı ki bu makamlardan pek çoğu ülkemizdeki ve farklı coğrafyalardaki kârîler tarafından kullanılmaktadır. Ancak yapısı gereği fazla inişli-çıkışlı olan ve genellikle şarkı formatında kullanılan karcığar, buselik, şedd-i araban, kürdilihicazkâr, acemkürdi, muhayyer kürdi gibi makamlar ise daha ziyade geçki yapmak için tercih edilmelidir.¹⁰⁴

- Tiâvette, makama yoğunlaşma hırsıyla, estetikten uzak ağız, dudak ve yüz hareketleri yapılmamalı; hoş olmayan herhangi bir görüntüye mahal verilmemelidir. Kur'ân tilâvetinde dudak ta'limine dikkat edilmelidir. Dudak ta'limi, Kur'ân tilâvetinin estetiğidir ve özellikle idğâm, dudak ihfâsı, iklâb gibi bazı tecvîd kaidelerinin uygulanışı sırasında meydana gelen dudak hareketlerinin göze hitap eden bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Bu doğrultuda, dudak ta'limi denilince akla و vâv harfi ve ُ ötre harekesi gelir. Zira diğer harf ve harekelerde dudaklar tabii halindedir.¹⁰⁵
- Bütün bu dikkat edilmesi gereken hususlar çerçevesinde başarılı bir aşr-ı şerîf tilâveti için bir fem-i muhsinin (güzel bir ağız sahibi üstadın) rahle-i tedrisinden geçmek gerekmektedir.

Hulâsâ, Hz. Peygamber'in (s.a.v) de ifadesiyle mûsikî tilâvetin ziynetidir.¹⁰⁶ Bu doğrultuda Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, her milletin mûsikî kültürü ve zevki çerçevesinde şekillenmiştir. Diğer taraftan Kur'ân, vakarına uygun bir mûsikî ile okunduğunda, bünyesindeki fitrî mûsikî ve ilâhî mesajın mucizevî yönü, mü'minlerin hazzını artıracak, ruhlarını

¹⁰⁴ Çolakoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*, s.96.

¹⁰⁵ Çolakoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*, s.96.

¹⁰⁶ İbn Mâce, "İkâmet", 176.

manevi bir boyuta taşıyacak ve dinleyenlerin ilâhî feyzine vesile olacaktır.¹⁰⁷ Dolayısıyla yukarıda zikredilen tecvîd ve temsîl kaidelerine riayet edilerek gerçekleştirilecek bir tilâvette, lafız ve mana bakımından mu‘ciz bir kelim olan Kur’ân’ın edebî ve estetik yönünün, mûsikî ile bütünleşerek daha da belirgin hale geleceği aşikârdır.

SONUÇ

“Kur’ân-ı Kerîm’den Aşır-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” konulu bu makalede şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- *Aşır-ı şerîf* Türklere mahsus bir tabirdir.
- Kur’ân tilâveti, okuma hızı bakımından tahkîk, tedvîr ve hadr usûlleriyle gerçekleştirilir. Bu kapsamda aşır-ı şerîf, tahkîk usûlü ile tilâvet edilir.
- Aşır tilâvet etmek ciddi hazırlık gerektiren bir iştir. Zira bu tilâvette harflerin mahreç, sıfat ve tecvîd kaidelerine uymanın yanı sıra temsîl ve mûsikî gibi Kur’ân’ın mana ve estetik yönlerini ortaya çıkaran hususlara da dikkat etmek gerekmektedir.
- Aşır-ı şerîf tilâveti öncesinde aşırın tespit edilmesi, aşırın ezberlenmesi, aşırın meâlinin öğrenilmesi, telaffuzu zor kelimelerin önceden çalışılması, vakf ve ibtidâ edilecek yerlerin belirlenmesi, ses vurgusu, raf-1 savt ve hafd-1 savt yapılacak yerlerin tespit edilmesi gibi yapılması gereken zorunlu hazırlıklar vardır.

¹⁰⁷ Koca ve Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, s.73.

- Aşr-ı şerîf tilâveti esnasında dikkat edilecek en önemli hususlar; tilâvete uygun sesle başlamak, tecvîd kurallarına uymak ve aşrı tahkîk usûlüyle okumaktır.
- Kur'ân tilâvetinde tecvîd, vazgeçilmez öneme sahiptir. Dolayısıyla Kur'ân tilâvetinde tecvîd, mânâ ve mûsikî dengesi iyi sağlanmalıdır. Mûsikî nağmelerinin, tecvîd kaidelerini ve Kur'ân'a has tilâvet tavrını bozmamasına dikkat edilmelidir.
- Kur'ân'ın mana incelikleri, ancak temsîlî tilâvetle ortaya konulur. Temsîlî tilâvette *ses vurgusu*, *raf-ı savt* (ses tonunun indirilmesi) ve *hafâ-ı savt* (ses tonunun yükseltilmesi) gibi titizlikle riayet edilmesi gereken prensipler söz konusudur.
- Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile tilâvet edilmesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) teşvik ettiği bir husustur. Ancak Kur'ân, birer kilise icra tarzı olan antifoni ve responsoryum tavrılarıyla asla okunamaz.

Netice itibarıyla Kur'ân, lafız ve mana bakımından mu'ciz bir kelimedir. Onun kendine has birtakım üslûpları vardır. Kur'ân'dan tilâvet olunacak bir aşr-ı şerîfin, seçim aşamasından tilâvetinin son safhasına kadar ciddi bir hazırlık ve dikkat gerektirdiği unutulmamalıdır. Buna ilaveten, aşr-ı şerîf tilâvetinde tavır oluşturmada sırasıyla tecvîd, temsîl ve mûsikî dikkat edilmesi gereken üç önemli husustur. Tilâvet esnasında bu sıranın gözetilmesi önemlidir. Bu bağlamda tecvîd Kur'ân'ın lafzını, temsîl manasını, mûsikî de edebî ve estetik yönünü güzelleştiren etkenlerdir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'den aşr-ı şerîf tilâvetinde bulunmak isteyen bir kârîde, bu üslûpların güzel bir yeteneğe dönüşmesinde ses güzelliği ve mûsikî kabiliyetinin etkisi olmakla birlikte, bunu sağlayacak olan en temel unsur fem-i muhsinin rahle-i tedrisinden geçmektir.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm.

Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdillâh Muhammed eş-Şeybânî el-Bağdâdî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Akalın, Şükrü Halûk vd. *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Alîyyü'l-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn 'Alî el-Mollâ. *Mir'âtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2002.

Âsım Efendi. *Kâmus Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1887.

Aslan, Ömer. "Kur'ân Tilâvetinde Mûsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi". *Bakü Devlet Üniversitesi İlmi Mecmuası* 5 (2006), 75-89.

Ateşyürek, Remzi. *Kur'ân Tilâvetinde Tecvîd ve Temsîl*. Samsun: Etüt Yayınları, 2013.

Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi 'u's-Sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fî Kıraati'l-Aşr*. nşr. Ali Muhammed Debbâ. Mısır: ts.

Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn b. Muḥammed. *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*. nşr. 'Alî Hüseyn el-Bevvâb. Riyâd: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1985.

Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn b. Muḥammed. *Şerhu tayyibeti'n-neşr fî'l-kırâ'ât*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.

Çağıl, Necdet. *Kur'ân Belâgati ve Fonetigi Yönünden Kıraatler*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012.

- Çağıl, Necdet. “Kur’ân Kıraatinde Mûsikî”. *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Çakır, Ahmet. *Müziğe Giriş*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2009.
- Çetin, Abdurrahman. “Tecvid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XL, s.253-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Çetin, Abdurrahman. “Tilâvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XLI, s.155-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Abdurrahman. “Vakf ve İbtidâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XLII, s.461-463. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’an Okuma Esasları*. 16. Baskı. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Çolakoğlu, Mehmet. *Türk Din Mûsikîsi Açısından Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavır ve Üslûp*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2018.
- Dağdeviren, Alican. “Kur’ân Tilavetinde Temsil”. *Ekev Akademi Dergisi* 12/35 (Bahar 2008), s.49-62.
- Dânî, Ebû Amr. *el-Muhkem fi nakti’l-mesâhif*. nşr. İzzet Hasan. Dımaşk: 1960.
- Dayf, Şevki. *eş-Şi’r ve’l-ğına fi’l-Medîne ve Mekke li-asri Beni Ümeyye*. Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 1976.
- Düzenli, Behlül, *Kur’ân-ı Kerîm’den Aşr-ı Şerifler*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2011.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as, *es-Sünen*, 17 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muḥammed. *el-Muḫsıd li telhîsi mâ fi’l-murşid fi’l-vakf ve’l-ibtidâ’*. yy.: Dâru’l-Muşhaf, 1985.

- Eroğlu, Muhammed. “Aşr-ı Şerif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. IV, s.24. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Farukî, İsmail Râcî ve Louis Lamia Farukî. *İslam Kültür Atlası*. trc. Mustafa Okan Kibarođlu ve Zerrin Kibarođlu. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1999.
- Gazimihal, Mahmut Ragıb. *Mûsikî Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- <https://www.posta.com.tr/dunyada-en-cok-okunan-kitap-kuran-i-kerim-2144149>, erişim: 1 Haziran 2020.
- Hughes, Dom Anselm. *Early Mediaval Music Up to 1300*. London: Oxford University Press, 1954.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyin b. Muhammed Râğıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2011.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *el-Ma‘ârif*. Kahire: el-Hey’etü'l-Mışriyyetü'l-‘Âmme, 1992.
- İbn Mâce, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrerem. “Aşr”. *Lisânü'l-'Arab*. IX, s.216-222. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- İbnü'l-Eşîr, Ebû's-Sa‘âdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî. *Câmi'u'l-usûl min ehâdîsi'r-Rasûl*. nşr. ‘Abdulkâdir el-Arnaût. Beyrût: Dâru'l-Hulvânî, 1969-1972.
- Judetz, Eugenia Popescu, *Prens Dimitrie Cantemir: Türk Musikisi Bestekâri ve Nazariyatçısı*. çev. Selçuk Alimdar. İstanbul: Pan Yayınları, 2000.

- Kara, Mustafa. *Kur'ân ve Sünnet Ekseninde Hitâbet ve Meslekî Uygulama*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2020.
- Kara, Mustafa. *Tecvîd Uygulamalı Kur'ân Eğitimi*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2015.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991.
- Kermî, Hasan Saîd. *el-Hâdî ilâ luğati'l-'Arab*. Beyrut: 1991.
- Koca, Fatih ve Ahmet Hakkı Turabi. “Türk Din Mûsikîsi Formları/Câmî Mûsikîsi”. *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. 71-106. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Mekkî, Muhammed. *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid fi 'İlmi't-Tecvîd*. Mısır: 1349h.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmi 'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nefes, Hayrunnisa. *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma (29-30. Cüzlerdeki Mâ “L” Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013.
- Neseî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nuveyrî, Ebu'l-Ğâsım Muhammed b. Muhibbiddîn. *Şerhu tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003.
- Okiç, Muhammed Tayyip. *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kıraati*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân Sözlüğü*. 3. Baskı. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.

- Özcan, Nuri ve Yalçın Çetinkaya. “Mûsiki”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXXI, s.257-261. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sağman, Ali Rıza. *Yeni-İlaveli Sağman Tecvidi*. 5. Baskı. İstanbul: Bahar Yayınları, 1958.
- Şahin Aynur, Hatice. “Hafız İlhan Tok Hocaefendi, Hayatı ve Kur’ân Eğitim Metodolojisi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2015), s.83-120.
- Şahin Aynur, Hatice. *Başat Değerlerin Vahyî Kaynakları*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2020.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Muhammed el-Hanefî. *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*. thk. Ahmed Hasen. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İmiyye, 1998.
- Temel, Nihat. *Kur’ân Kıraatında Vakıf Ve İbtida*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Turabi, Ahmet Hakkı. *İbn Sîna'nın Kitâbü'ş-Şifâ'sında Mûsikî*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “İlk Dönem İslam Dünyasındaki Mûsikî Çalışmaları”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-15 (1997), s.225-248.
- Uşmûnî, Ahmed b. ‘Abdu'l-Kerîm el-Mısrî. *Menâru'l-Hüdâ fî beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ*. nşr. ‘Abdurrahîm eţ-Ṭarhûnî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. 10 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Basımı, 2016.

Zebîdî, Muhammed Murtezâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*.
Beyrût: 2007.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. 'Abdullâh. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-
Kur'ân*. nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî vd. 2 Cilt. Beyrut:
Dâru'l-Hadîs, 1994.

EXTENDED SUMMARY

THE CHOICE OF “ASIR” FROM THE QUR'AN AND MATTERS TO BE CONSIDERED DURING RECITATION

In this article, the choice of “asir”s from the Qur'an and issues that should be considered during recitation are discussed.

The aim of the research is to reveal how the Qur'anic verses should be accompanied by music, by complying with the rules of scrutiny and the meaning of the subtleties in the Qur'an from the selective to the perforators' stage.

The research is based on literature review, so it benefits from the previous studies on the subject of research, especially books, articles, master's theses and doctoral theses. The information from these studies is objectively handled and analyzed.

The subheadings of the study are as follows.

i. Conceptual Framework. Under this heading, the concepts of “asir”, “tajweed”, “representation”, “musicality” and “tilawat” are discussed: *asir* is defined as “the name given to the parts of the Qur'an in the presence of a congregation among the Turks, which is read aloud in the presence of a congregation and generally up to ten verses in moderate length”, *tajweed* is defined as “science that teaches how to read the Qur'an in a beautiful and error-free manner by abiding by the rules and adjectives of the letters and following the rules of the letters in accordance with their adjectives without fleeing ifrat and tafrit”,

representation is defined as “to display the subtleties of meaning in verses by vocal emphasis, and lowering or raising the tone”, *music* as “a science that investigates sounds in terms of compatibility with each other and the time periods between these sounds” and *tilawat* as “reading the meaning of the Qur’an carefully and to behaving accordingly, i.e. following it carefully in word and deed”.

ii. Preparations required before recitation. Under this heading are the determination of the *asir*, its memorization, reading the meaning of the words, prediction of the words that are difficult to pronounce, determination of the places of foundation and *ibtida*, vocal emphasis, and identification of the places where the tone should be lowered or higher.

iii. Points to be considered concerning the *tilawat*. This heading is devoted to starting with a proper voice, and complying with the rules of *tilawat*.

iv. Representative *Tilawat*. Here, the emphasis on sound in representative *tilawat* is handled with examples of verses where the tone should be higher and where it should be lowered.

v. Qur’an Recitation and Music. Under this heading, the possibility of reciting the verses of the Qur’an with music is discussed under the light of the evidence from the Qur’an and Sunnah.

In sum, it can be understood that recitation of the Qur’an is extremely important for the benefit of humankind, that it requires serious preparation, the Qur’an must be recited with a beautiful voice and appropriate musicality as it was encouraged by the Prophet Muhammad, that the rules of scrutiny should not be sacrificed for musicality during the *asir* recitation, the subtleties of meaning in the Qur’anic verses could be realized only by a representative *tilawah*, and that it is necessary to have both the proper moral qualities and technical preparation for a successful representation of the verses of the Qur’an.